

også i sætninger af typen »A woman aged twenty in 1975 could expect to devote only 7 per cent of the rest of her life to her children.« (s. 182). Der gøres ikke forsøg på at skitsere ændringer i værdier eller mentaliteter eller på at gætte om kvalitative følger af materielle forandringer: »It is impossible to know how much access to electric lighting, radio, a daily newspaper or regular cinema attendance (mainly female) enhanced the quality of life,« siges det tørt et sted (s. 29). Det britiske forhold til europæisk integration behandles tilsvarende som et økonomisk, ikke et politisk eller mentalt anliggende. Det kan man så tage til efterretning, og i stedet glæde sig over den grundige og afbalancerede redegørelse for hovedlinier og for forskningsdiskussioner inden for de udvalgte temaer.

Fremstillingen er klar, og der gøres pædagogisk rede for de anvendte økonomiske begreber, og for baggrunden for de anvendte statistiske beregninger. Stoffet behandles analytisk inden for de to kronologiske hovedafsnit før og efter 1945. Det medfører, at den bruger, der læser bogen i et stræk, risikerer at møde en del gentagelser. Således behandles efterkrigsregeringernes generelle økonomiske politik, deres industripolitik og handels- og valutapolitikken i tre adskilte kapitler, der alle samtidig opridses de politiske rammer for statens forhold til økonomien fra Attlee til Thatcher. De fleste forskere og undervisere vil derfor nok se Glynn og Booths værk som en brugsbog; en aldeles fortræffelig og nøgtern 'state-of-the-art' fremstilling af økonomi og levestandard i det tyvende århundredes Storbritannien.

Jørgen Sevaldsen

STEFAN BREUER: *Anatomie der Konservativen Revolution*. Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1993, 232 s., 39,80 DM.

Betegnelsen »konservativ revolution« er i forskningsmæssig sammenhæng blevet introduceret af Armin Mohler i *Die Konservative Revolution in Deutschland, 1918-1932* fra 1949. Den konservative revolution i Weimarrepublikken talte en række fremtrædende intellektuelle, f.eks. Carl Schmitt, Ernst Jünger, Oswald Spengler, Arthur Moeller van den Bruck, Edgar Jung og Ernst Niekisch, som var aktive i datidens kulturelle og politiske debatter. I periferien af denne strømning støder man på navne som Martin Heidegger, Hugo von Hoffmannsthal og Thomas Mann. Et fællestræk ved denne gruppe af intellektuelle er, at de tilhørte en partiløs, men politisk engageret højrefløj, samlet omkring »herreklubber«, diskussionskredse og tidsskrifter. Mohler argumenterede for, at der inden for den tyske højrefløj kan peges på en ideologi, der var placeret mellem to idealtyper: »konventionel« konservatisme og »genuin« nationalsocialisme. Essensen af Mohlers værk, som i forskningsmæssig sammenhæng siden er blevet modificeret på visse punkter, men dog stadig udgør et hovedværk om den ikkenazistiske højreekstremisme, er at den konservative revolution kan afgrænses som en selvstændig ideologi.

Mohlers autoritative teoridannelse udsættes implicit for kritik i Stefan Breuers dissekering af den konservative revolutions anatomi. Det centrale udgangspunkt for Breuers problemstilling er, at den konservative revolution har vist sig at være en af idéhistoriens mest vellykkede konstruktioner (s.1).

Forf. betoner, at betegnelsen »konservativ revolution« dels bygger på et

empirisk uholdbart materiale, dels er afledt af Mohlers politiske forsøg på i den umiddelbare efterkrigstid at vise, at der i Tyskland før 1933 fandtes et alternativ til nationalsocialismen. Et ræsonnement hvormed Mohler, der selv har været aktiv i højreintellektuelle kredse, bl.a. som personlig sekretær for både Jünger og Schmitt, knyttede den konservative revolution til den borgerlige modstand imod Hitler.

Fremstillingen falder i fire hovedafsnit. Via skildringer af de biografiske, sociologiske og mentalitetshistoriske aspekter af den konservative revolution tegnes et billede karakteriseret af en relativ homogenitet (s.15-35): de højreintellektuelle forfattere, der er genstand for undersøgelsen, kom for størstedelens vedkommende fra småbyernes protestantiske dannelsesborgerskab, de havde i reglen modtaget en grundig akademisk uddannelse og de tilhørte, med enkelte undtagelser, den såkaldte »frontgeneration«. Første Verdenskrig var således den begivenhed, der radikaliserede deres hidtidige konservative grundskuelser.

Bogens andet hovedafsnit undersøger, hvorvidt den konservative revolution kan opfattes som en doktrinær ideologi, og opstiller syv analysekategorier (s.49-115). Den første kategori beskæftiger sig med den konservative revolutions fjendebillede. Arbejderbevægelsen og marxismen var ikke den virkelige fjende. Hovedfjenden var liberalismen, der blev opfattet som eksponent for politisk og institutionel modernitet. Ifølge Oswald Spengler kunne der spores en direkte sammenhæng mellem jakobinisme, bolsjevisme og liberalisme. Liberalismen blev dermed ført tilbage til den franske revolution og gengivet negativt som »Ideerne fra 1789«. Disse ideer havde i den konservative revolutionære udlægning skabt grobund for så forskellige fænomener som antireligiøsitet, internationalisme, moralsk dekadence, kapitalisme, feminisme, anarkisme osv. Liberalismen blev anskuet som en fremmed, utysk tanke, der blev associeret med fredstraktaten i Versailles.

Men hvis der i den konservative revolution var konsensus om at bekæmpe liberalismen, herskede der derimod ikke samme grad af enighed om hvad der skulle sættes istedet for liberalismen, eller hvor dybt man skulle beskære de liberale rødder (s.59). I nævnte rækkefølge undersøger Breuer den konservative revolutions holdning til økonomi, videnskab, nation, race, magt og stat, og er inden for hver af de respektive kategorier i stand til fremhæve en betydelig grad af ideologisk heterogenitet mellem de forskellige personer og grupper. Breuer pointerer derfor, at det er problematisk at anvende konservatisme-begrebet som et samlebegreb for hele det undersøgte felt: hvor f.eks. Edgar Jung og »Ringkredsen« lå tæt op ad en mere traditionel hegeliansk konservatisme, havde Ernst Niekischs såkaldte »national-bolsjevisme«, der hyldede bolsjevismen, ikke af ideologiske grunde, men som et symbol på opgøret med Vesten, ingen forbindelse til den konservative ideologi. Som en understregning af bredden i den konservative revolution fremhæves det, at Niekisch tidligere havde været medlem af SPD. Hvordan man end anskuer denne højrextreme retning, turde det stå fast, at den ikke udelukkende var udsprunget af konservatismen.

I tredje hovedafsnit behandles den konservative revolutions affiniteter med DNVP, Stahlhelm, den italienske fascisme, NSDAP, Papen og Schleicher. Breuer når her frem til en afmontering af den konservative revolution. I stedet forslår han at vende tilbage til Waldemar Gurians begreb fra 1932: »ny nationalisme«. Den »nye« nationalisme rakte videre end den traditionelle dyrkelse af fædreland-

det og de patriotiske dyder, idet den stod for en revolutionær udfordring af Weimarrepublikken; den havde karakter af at være en klasseoverskridende ideologi (dermed ikke-konservativ), som samtidig vægtede sociale spørgsmål og dyrkede en antipluralistisk kollektivism. Vælger man i lighed med Breuer at opfatte de forskellige individer og strømninger som en ny form for nationalisme, så vil det ifølge forf. være lettere at præcisere, på hvilke punkter de respektive varianter adskiller sig fra hinanden. Breuer peger således på en nationalistisk position, der var positivt stemt over for det kapitalistiske system, men som samtidig lagde vægt på, at staten i tilfælde af politisk, økonomisk eller social krise skulle besidde et sæt af restriktive forordninger. En anden gruppe repræsenteredes af "soldaternationalismen«, der advokerede en »total mobilisering«, hvor der ingen forskel skulle være på det civile bagland og krigsfronten. Soldaten blev set som »arbejder« i krigens verden, mens arbejderen i praksis var »soldat«, fordi hans præstationer skulle måles i deres betydning for militæret. Endvidere peger Breuer på en social revolutionær nationalisme, der var samlet omkring »national-bolsjevismen«, og endelig en "social nationalisme«, som betonedede en anti-marxistisk version af socialismen, baseret på national enhed og korporatisme.

Der er dog grund til at udvise en vis skepsis over for Breuers opgør med Armin Mohler. Breuers opgør med et kunstigt overbegreb resulterer i en vis forstand i indstiftelsen af et nyt overbegreb. I stedet for Gurians begreb fra 1932 havde det været oplagt at søge inspiration i den fransk-israelske historiker Zeev Sternhells »Ni droite, ni gauche« (1983). Hverken Breuers analyse eller bibliograf afslører kendskab til dette værk. Sternhell har, som angivet af titlen, slået til lyd for kompleksiteten i studiet af radikale politiske grupperinger og følgelig argumenteret for at enhver gruppering må forstås på dens egne præmisser og ikke søges grupperet i overordnede kategorier. I sin fremhævelse af den »ny nationalisme« forbigår forf. endvidere, at Mohler faktisk har behandlet både »soldaternationalismen« og »nationalbolsjevismen«.

Breuer har bearbejdet et omfattende kilde- og sekundærmateriale, og det er bogens virkelige styrke, at den effektivt gør op med begrebet konservativ revolution. Tydeligvis var der et konservativt element i denne strømning, men det kan ikke gøres gældende generelt. I det omfang man ønsker at identificere en form for fællesbetegnelse for den partiløse højreekstremisme må det dermed være en tysk-national tænkning, der som følge af Første Verdenskrig og den efterfølgende krisestemning antog en ny form.

I de senere år har såvel historikere som sociologer i stigende grad studeret den ikke-nationalsocialistiske del af mellemkrigstidens tyske højreekstremisme. Denne tendens ses også i studier af højrebevægelser og enkelte fremstående personer i lande som Frankrig, Storbritannien og Sverige. Den danske forskning på dette område er imidlertid temmelig sparsom, når væsentligst frases behandling af Konservativ Ungdom, Kaj Munk og Harald Nielsen samt en endnu ikke færdiggjort disputats om Dansk Samling. Breuers velskrevne bog, der må betegnes som uomgængelig for studier i Weimarrepublikkens politiske og intellektuelle historie, kan også benyttes af danske historikere til at opnå en generel teoretisk indsigt i højreekstremismens mange facetter. I fortsatte danske studier af det ekstreme højre, ikke mindst i relation til en eventuel påvirkning fra Tyskland, er det derfor vigtigt at være opmærksom på Breuers bog.